

Skeptikova stávka a rozumnosť viery

Celý život sa skladá z neustálych rozhodovaní sa, z volenia medzi alternatívami, a keďže nie každý človek (a nie vždy) má dostatok informácií alebo iných podkladov pre správne rozhodnutie, jeho rozhodovanie je do istej miery „stávkou“, obsahuje viac či menej rizika.

Predmety rozhodovania môžu byť rozličné: celkom banálne (napr. čo si dnes oblečiem, čo si objednam na obed...), dôležité (čomu sa vyučím, akému zamestnaniu sa budem venovať, koho si vezmem za manžela/manželku atď.) i životne dôležité – dôležité vzhľadom k tomuto životu (napr. ako sa zachovám v nebezpečnej, život ohrozujúcej situácii), a konečne existenčne dôležité – dôležité vzhľadom k trvalej existencii človeka,¹ čiže k tomu, či bude existovať aj po skončení tohto života (resp. kde a ako bude tráviť svoj večný život).

Pri rozhodovaní hrajú dôležitú rolu (trochu zjednodušene povedané) najmä tri veci: *inštinky* (pudy), *rozum* a *morálka*. U rôznych ľudí, ale aj v rôznych obdobiach ľudského života, prevažuje ten či onen zo spomenutých troch „aktérov“ rozhodovania.² V útľom detstve človeka sú to napríklad takmer výhradne pudy (podobne ako u zvierat, u ktorých nemôžeme hovoriť v pravom slova zmysle o rozume, a už vonkoncom nie o morálke),³ neskôr sa začnú uplatňovať rozum a morálka; pravdaže tieto v sebe zahŕňajú množstvo faktorov, napr. intelekt, vzdelanie, resp. množstvo informácií, ktorými človek disponuje (ale aj schopnosť spracovať tieto informácie), vplyv okolia, emócie, a konečne – ako my kresťania veríme – činnosť (vplyv) Božieho Ducha (svedčia o tom nielen viaceré pasáže Písma, ale dokazujú to aj mnohé skúsenosti ľudí v minulosti i súčasnosti).

Keďže sila jednotlivých zo spomínaných troch „aktérov“ i množstvo faktorov, ktoré ich podporujú alebo oslabujú je u rôznych ľudí veľmi rozdielna, je aj ich rozhodovanie v rovnakých (alebo podobných) situáciách veľmi odlišné.

¹ Niekedy sa im hovorí aj „svetonázorové“ otázky, pretože sa týkajú „náзору na svet“: na pôvod, podstatu a účel toho, čo nás obklopuje v súčasnosti, ale aj toho, čo bolo v minulosti a čo nás (a svet) čaká v budúcnosti.

² Podrobne o „trojdueli“, ktorý sa pri rozhodovaní odohráva medzi týmito tromi aktérmi píšeme vo svojej publikácii „Výber zo Zápisok...“

³ Čo pravdaže neznamená, žeby sa aj zvieratá nemohlo niečomu „naučiť“; avšak všetko, čomu sa naučí (napr. pri drezúre v cirkuse) má charakter tzv. *podmienených reflexov*. U zvieratá totiž nemožno predpokladať nejaké plánovanie, uvažovanie o neskorých dôsledkoch rozhodnutia. No väčšina konaní zvierat má charakter nie „naučených postupov“ (podmienených reflexov), ale vrodenej *nepodmienených reflexov* (čím sa myslia automatické „jednoduché“ reakcie) a *inštinktov* (čím sa myslia zložitejšie i veľmi zložité činnosti), t.j. „inštrukcii“ zapísaných ich „konštruktérom“ (Stvoriteľom) do ich génov.

Medzi faktormi, ktoré berie do úvahy rozum pri rozhodovaní sme si spomenuli aj *množstvo informácií*. Je to iste dôležitý faktor, nie je však ani jediný, ani najdôležitejší, a to napriek tomu, že ho niektorí majú snahu „absolutizovať“ (a je paradoxné, že práve medzi nimi je veľa takých, ktorí hoci informácie majú, nedokážu ich adekvátne spracovať). Niektorí ateisti napr. tvrdia, že ich presvedčenie (rozhodnutie sa pre odmietnutie Boha) súvisí s ich vedomosťami, rozumom: sami seba napr. nazývajú „racionalistami“ alebo „brights“ (jasné hlavy) a veriacich (často i svojich kolegov, vedcov) považujú za nerozumných a nevzdelaných... Prítom nič nie je ďalej od pravdy než takáto zjednodušená (môžeme smelo povedať „primitívna“) predstava. Podívajme sa preto na motivácie a „rozumnosť“ pri rozhodovaní sa najmä v základných – svetonázorových a existenčných – otázkach (rozhodovaním sa vo veciach menej závažných sa tu nebudeme zaoberať, a to nie preto, žeby bolo „nedôležité“ – veď ono určuje vlastne spôsob konania, správania sa človeka v bežnom živote –, ale najmä preto, že toto rozhodovanie je vždy podmienené tým, aké rozhodnutie človek prijal v oných základných – existenčných, svetonázorových – otázkach).

Žiaden človek nevie všetko, ba ani všetci ľudia všetkých generácií dokopy nevedia (nevedeli a nikdy nebudú vedieť) všetko. Preto ani veriaci človek sa nemusí hanbiť priznať, že niečo nevie, a to dokonca ani v otázkach súvisiacich s jeho vierou (napríklad ako to bude po smrti). Ale to isté platí aj o ateistoch („racionalistoch“): mnohé veci, ktoré sú základom ich názoru (napr. evolučnej teórie) nevedia – jednoducho ich prijali vierou: veria istej hypotéze a istým predpokladom, ktoré nielenže nikdy neboli dokázané, ale sú dokonca krajne nepravdepodobné, niektoré sú dokonca v rozpore so známymi vedeckými faktami. A takých nepodložených a rozporných vecí je v ich teóriách čím ďalej (ako veda odкрýva nové a nové fakty), tým viac; preto napr. o ich základnej teórii – darvinizme možno povedať, že dnes skutočne stojí na hlinených nohách.

Preto domnievať sa, že rozdiel medzi veriacími a ateistami má niečo spoločné s vedomosťami, či dokonca s inteligenciou, je absolútny nezmysel (chcel by som tu tiež pripomenúť, že nielen v minulosti, ale i v súčasnosti je obrovské množstvo špičkových vedcov – sú medzi nimi mnohí nositelia Nobelovej ceny –, ktorí nielen veria v Boha, ale sú aj tzv. „praktizujúcimi“ veriacími, t.j. aktívne sa angažujú v nejakom náboženskom spoločenstve).¹

Veriť neznamená – to chcem zdôrazniť – byť presvedčený o niečom, čo je nerozumné, čo odporuje skutočnosti. Preto viera nie je v rozpore s rozumom, a pravdaže, ani s vedou (o tom som už v minulosti podrobne písal vo svojich knihách i článkoch). Naopak: viera je jediným spôsobom ako odha-

---

¹ Mnohých spomínam vo svojich knihách (pozri napr. „Ateizmus – teizmus – kresťanstvo“ a „Fakty a úvahy o živote“).

liť pravdu, ktorá leží mimo sféry rozumu a skúsenosti (empírie), mimo možností vedy.

Povedali sme si, že žiaden človek nevie (nemôže vedieť) všetko; no každý človek sa musí rozhodovať (život je nekonečná reťaz rozhodovaní); musí teda niekedy voliť aj na základe nedostatočných informácií, pričom musí zvažovať nielen výhody, šance, ale aj riziká jednotlivých alternatív.

My, veriaci sme presvedčení, že v základnej veci – vo viere v Boha – sme sa rozhodli správne, ale v mnohých „čiasťkových“ veciach sa musíme rozhodovať po celý život. No rozhodovanie sa v týchto „čiasťkových“ otázkach je – ako sme si už povedali – závislé vždy od toho, ako sa človek predtým rozhodol v otázke základnej. Okrem toho našim spoľahlivým vodcom aj pri rozhodovaní v bežných otázkach, ktoré prináša každodenný život, je Božie Slovo – Slovo Toho, ktorý sa preukázal ako Silný, Múdry, Svätý a Dôveryhodný. Takto Ho poznáme, taká je naša skúsenosť. Nechýba teda pri našom rozhodovaní aj moment empírie – skúsenosti vlastnej, alebo skúsenosti iných, dôveryhodných ľudí. Sme teda presvedčení, že sme sa rozhodli nielen správne, ale aj rozumne.

Naopak ateisti sú očividne nerozumní, ak vsádzajú na to, že Boh neexistuje.

Pozrime sa, ako o týchto skutočnostiach uvažovali významní a múdri ľudia; budeme sa tu odvolávať najmä na veľkého prírodovedca a mysliteľa B. Pascala).¹ Napred však uvediem niekoľko výrokov ateistických vedcov, ktorými napádajú (alebo vysmieávajú) postoje veriacich:

Ateista Gould reagoval na slová, ktoré Ježiš adresoval Tomášovi: „*Pretože si ma videl, veríš. Blahoslavení sú tí, ktorí nevideli, a uverili.*“ Gould píše: „Nenapadá mi výrok, ktorý by bol vzdialenejší vede... Prvé prikázanie správneho vedeckého postupu prikazuje stavať sa skepticky k tvrdeniam podložným iba autoritou a požadovať priame dôkazy.“ D. Dennett si pod slovom viera predstavuje Santa Clausa a veľkonočného zajačika a Sagan píše, že veda „chce, aby sme neverili ničomu bez dôkazov“, zatiaľ čo náboženstvo „často chce, aby sme verili bez pýtania sa“. Pre Dawkinsa je viera „stav mysle, ktorý núti človeka v niečo veriť – v čo, na tom nezáleží – pri úplnej neprítomnosti dôkazov... viera podľa mňa splňa definíciu duševnej poruchy.“

Nepriateľstvo, ktoré ateisti prechovávajú voči viere je priam zarážajúce. Ved' každý človek sa v bežnom živote rozhoduje na základe viery. Bežne veríme autoritám a konáme podľa ich tvrdenia, ktoré nechceme ani nemôžeme overovať. Nikdy som nebol v Austrálii, a predsa verím že je; verím tým, ktorí tam boli a verím mapám. Ak letím lietadlom, verím v riadenie leteckej premávky i v schopnosti pilota. A ako mám vedieť, že je zdravé

¹ Blaise Pascal 1623-1662 bol veľký francúzsky fyzik, matematik, spisovateľ, náboženský filozof. Ako možno mnohí vedia (zo školy) poznáme tzv. Pascalov trojuholník, Pascalov zákon a podľa neho je pomenovaná aj istá fyzikálna veličina (jednotka tlaku – „pascal“).

jesť cereálie? Ako si môžem byť istý, že moje auto nevybuchne? Ako mám vedieť, že môj hlas, ktorý som odovzdal pri voľbách, bude pripísaný tej strane, ktorú som volil? Nieкто by mohol povedať – a mal by pravdu – že sa tak rozhodujem preto, lebo viem, že „systém funguje“: zjem cereálie, a nič mi to neurobí, prídem autom bezpečne do práce atď... Ale to nie je argument proti náboženstvu, proti viere. Veď aj tá funguje: viera v Boha sa miliónom ľudí v bežnom živote denne potvrdzuje. Veriaci dokonca Bohu dôveruje viac než aerolíniám, mapám, počítačom, a majú pre to dokonca empirické dôvody: počítače občas „zamrznú“, mapy starnú, aerolínie krachujú. Boh však nie.

Takáto obrana viery by však bola nedostatočná. V náboženstve totiž nejde iba o uspokojovanie bežných ľudských potrieb, ale tiež o *pravdu*. Viera obsahuje také tvrdenia ako: po smrti je život (večný), tých, ktorí veria v Boha, čaká nebo, a tí, čo Ho zavrhnú, pôjdu „opačným smerom“. Tieto výroky sa nedajú overiť tak ako napr. existencia Austrálie a pod. Ide o veci, ktoré sú mimo našich skúseností, a nie je v ľudskej moci sa o nich presvedčiť. Ako ukázal Kant, tieto veci sa nachádzajú mimo dosahu samotného rozumu. Kant z toho však nevyvodzuje, žeby viera bola nerozumná. Naopak hovorí, že mimo sféry rozumu nie je vôbec nerozumné rozhodovať sa podľa viery. Vo fenomenálnom čiže empirickom svete môžeme formulovať svoje názory na základe skúseností, overovania, dôkazov. Ale mimo sveta fenoménov tieto kritéria neplatia (podobne ako fyzikálne zákony neplatia v iných vesmíroch, iba v tom našom). Ak teda napr. Ch. Hitchens tvrdí, že „ak sa niečo dá tvrdiť bez dôkazov, dá sa tiež bez dôkazov odmietnuť“, dopúšťa sa zásadnej chyby, ktorej filozofovia hovoria „kategorická chyba“: posudzuje totiž empirickými meradlami niečo, čo leží mimo sféry empirie (mimo dosahu rozumu a skúseností nemôže byť absencia dôkazov dôkazom absencie).

Je podivné, koľko ľudí dnes chce žiť s predpokladom, že Boh, posmrtný život ani žiadna realita za svetom skúseností neexistuje. A pritom nemusí ísť o otvorených ateistov, ale tiež o agnostikov, ktorých proklamovaná nevedomosť sa prakticky rovná ateizmu. Agnostici prehlasujú so samolúbym úsmevom: „nemôžem veriť, pretože jednoducho neviem.“ Ich prístup je absurdný. Jednak preto, že sa nezaujímajú o najdôležitejšie otázky: Prečo som tu? Aký zmysel má život? Je niečo po živote? Ale tiež preto, že si nevedomujú hranice rozumu, že empirické dôkazy nemôžu byť, pretože do ríše za skúsenosťami zmysly nepreniknú.

Avšak výrok „ja neviem“ nemusí byť vždy znakom agnosticizmu. Aj veriaci mnohé nevedia. V Biblii môžeme čítať, že viera „*znamená spoľahnúť sa na to v čo dúfame, a byť si istí tým, čo nevidíme.*“¹ Viera skrátka znamená, že hoci niečo neviem isto, verím, že tomu tak je. Avšak to nevyklučuje,

---

¹ Žd 11,1

žeby i veriaci človek nemohol pochybovať. Dokonca pochybovať môžeme považovať v podstate za dobrú vlastnosť človeka, i veriaceho. V Markovom evanjeliu Ježiš hovorí „*Všetko je možné tomu, kto verí*“. Nato muž, ktorý prosil Ježiša o vyliečenie svojho posadnutého syna, odpovedá: „*Verím, Pane, pomôž mojej neviere.*“ Taká by mala byť prosba (modlitba) každého správneho veriaceho. Kresťan totiž verí, aj keď si nie je istý, zatiaľ čo neveriaci odmieta uveriť, dokiaľ si nebude istý. Zhodujú sa však v tom, že nie sú si istí. Iste skeptické uvažovanie teda môže byť celkom prirodzené i u veriaceho. Neprieči sa to viere, a viera sa neprieči rozumu. Cieľom viery je totiž odhaliť tie pravdy (a sú to pravdy najdôležitejšie), ktoré nie sú nám dostupné prirodzenými prostriedkami.

Mnohé poznanie totiž nie je dostupné „prirodzenými prostriedkami“, resp. pomocou samotného rozumu. Ale existuje aj iný spôsob poznania.

Filozof B. Magee píše o najvyšších otázkach ľudskej existencie: „Sme ako vojaci, ktorí obliehajú hrad a dlho sa snažia nájsť spôsob, ako preraziť hradby, a pritom ich jedinou nádejou je – či to už vedia alebo nie – preniknúť dovnútra inak, tunelom, teda bez toho, aby rozborili múr.“ To je pekná alegória, vystihujúca situáciu, keď viera hľadá cestu, ktorá je uzavretá rozumu. Cieľ majú rovnaký – nájsť pravdu – ale viera kráča ďalej, aj keď rozum už ďalej nemôže.

Viera sprístupňuje veriacemu novú cestu a novú sféru – zjavenie. Zjavenie veriacemu odhaľuje pravdy, ktoré sú rozumu skryté. Augustín už v staroveku prehlásil: „*Ver, aby si chápal!*“ (Crece, ut intelligas). Veriaci by teda nemali byť zmätení, ak ich ateisti obviňujú, že zahadzujú svoje intelektuálne schopnosti. Pretože, ako hovorí Michael Novak, „Rozum je ako oko, ale ak si „nasadíme vieru“, je to akoby sme si nasadili dobre vybrúsené sklá okuliarov... ktorými môžeme vidieť inak neviditeľné aspekty reality.“

Veriaci pozná nejakú myšlienku alebo tvrdenie, ale verí v osobu. No nie je to ani Santa Claus, ani veľkonočný zajačik (ktorých vidí ateista Dennett), ale je to viera v jedného monoteistického Boha, v Jeho moc a spoľahlivosť. Ak existuje Boh, ktorý stvoril vesmír so zvláštnym zameraním na nás ľudí, potom je celkom rozumné sa domnievať, že aj keď Ho nevieme nájsť, On nás nájsť môže. Viera je v podstate darom. Je spôsobom, akým sa nám Boh odhaľuje pomocou zjavenia vecí, ktoré by nám inak zostali skryté.

Pascal vychádzal z Kantovho postulátu, že „posledným krokom rozumu je zistenie, že existuje nekonečne veľa vecí, ktoré rozum presahujú“. Pascal prehlasuje, že človek má vlastne šťastie, že tie najvyššie pravdy sú dostupné vierou, nie rozumom. Pretože takto je viera dostupná pre všetkých, nie iba pre tých najinteligentnejších alebo vzdelaných. Nikto nie je vopred vylúčený. Boh chce v nebi i tých, ktorí nemajú doktorát, i prostých ľudí. Rozum je aristokratický, viera je demokratická.

Povedali sme si, že pochybnosť nemusí byť prekážkou viery. Ak však pochybujeme, prečo by sme sa mali rozhodnúť veriť? A práve tejto otázky sa týka slávna „Pascalova stávka“.¹ Pascal sformuloval stávkovú podobu, že postavil všetkých, i dnešných „brighov“, ateistov a agnosticov pred nevyhnutnú voľbu – tvrdí, že v živote musí každý riskovať. Napríklad niekto sa uchádza o prácu; ponúknuté miesto vypadá sľubne, ale má aj riziká. Nemôže vopred vedieť ako to dopadne. Ale rozhodnúť sa musí. Podobne je to napr. aj vtedy ak miluje ženu, ale nie si je istý, aké to bude žiť s ňou v budúcich niekoľkých desaťročiach. Z toho, čo dnes pozná, to vedieť nemôže. Ale musí sa rozhodnúť, musí riskovať.

Rovnako sa podľa Pascala musíme rozhodnúť pre Boha, a to aj vtedy, keď všetko nevieme. Musíme preskúmať možnosti a zvážiť šance. Máme dve základné možnosti, a v oboch riskujeme, že sa zmylíme. Ak veríme v Boha, a ukázalo by sa, že Boh neexistuje, hrozí nám, že sa dopustíme metafyzického omylu. Ak však Boha za života zavrhneme, a ukáže sa, že Boh existuje, hrozí nám niečo oveľa horšie: peklo (večné odlúčenie od Boha). Z toho vyplýva, tvrdí Pascal, že je oveľa menej riskantné, a teda rozumnejšie, v Boha veriť, a že neveriť je veľmi nerozumné.

Cena Pascalovej argumentácie spočíva najmä v tom, že zdôrazňuje **nutnosť rozhodnúť sa**. Tzv. „*apateizmus*“, čiže predstieranie, že na tom nezáleží, je vyslovená hlúposť, pretože rozhodnutiu sa nemožno vyhnúť, a tiež preto, že tu ide doslova o otázku života a smrti. Apateisti a agnosticci odmietajú voliť. Ale tým vlastne už zvolili: odmietnutie voliť v tejto dôležitej otázke je voľbou proti Bohu.

Pascal uvažuje aj o tom, prečo je Boh skrytý: možno sa Boh chce skryť pred tými, ktorí sa s Ním netúžia stretnúť, a chce sa odhaliť tým, ktorí Mu otvoria svoje srdcia. Keby sa Boh ukázal tak, žeby Ho nikto nemohol popierať, potom by sa nám v podstate vnucoval. Pascal hovorí, že Boh možno nechce byť poznaný všetkými, ale iba tými, ktorí Ho hľadajú, a že na svete sú dva druhy rozumných ľudí: „tí, ktorí slúžia Bohu celým svojím srdcom, pretože Ho poznajú, a tí, ktorí Ho celým srdcom hľadajú, pretože Ho nepoznajú.“

Viera je dar. Nemôžeme si ju vynucovať, iba prosieť Boha, aby nám ju dal. Medzitým však urobíme dobre, ak budeme žiť dobre a morálne, ako by Boh existoval. A modliť sa k nemu.

Biblia sľubuje, že kto hľadá Boha takto ozajstne a s otvoreným srdcom, ten Ho nájde.

M. B. Benjan

¹ Ono ju vlastne nevymyslel Pascal; už pred ním písal o nej stredoveký moslimský teológ Abú Hámíd al-Ghazzálí v diele „Alchýmia šťastia“. Pascal ju však rozviedol a sprístupnil aj ľuďom „našej kultúry“.

Darček pre Vás:

Desiatky publikácií zadarmo

Radi by sme Vás upozornili, že teraz máte možnosť si pozrieť a gratis („free“) stiahnuť desiatky dokumentov v elektronickej podobe – vo formáte **PPS** („prezentácie“) a v **PDF** (články, fakty, úvahy). Stačí jednoducho kliknúť na názov zvoleného dokumentu v zozname, ktorý nájdete po zvolení voľby „**mimoknižné publikácie**“ (v sekcii „**Prejsť na:**“) na web-stránke:

www.knihy-benjan.sk

Ide o originálne publikácie s mnohými (často málo známymi) *faktami o pravde, poznávaní, ale aj o lži, podvádzaní a manipulovaní; o vede a viere; s faktami a úvahami o svete, o Bohu, ale i o Vás.* V mnohých pps dokumentoch („prezentáciách“) tiež nájdete *unikátne fotografie a krásne melódie.*

Okrem toho na tejto web-stránke nájdete **PONUKU KNÍH**, kde je vyše 20 titulov, ktoré si môžete objednať a ktoré nikde okrem u nás (a v internetovom kníhkupectve MARTINUS.sk) nedostanete. O knihách si tu môžete prečítať podrobné informácie – nielen o ich rozsahu, formáte, cene a špeciálnych zľavách, ale aj o ich obsahu (t.j. anotácie); z niektorých z nich sú dokonca k dispozícii aj ukážky (úryvky).

(Pozn.: ak ste túto informáciu dostali e-mailom, nemusíte otvárať váš prehliadač, stačí jednoducho kliknúť na tu uvedenú webovú adresu, t.j. na: www.knihy-benjan.sk).

So srdečným pozdravom

MBKB

mb@knihy-benjan.sk